

„...merítés a XX. század végének közép-európai kultúrájából”

Kiss Gy. Csaba: *Közép-európai találkozásaim. 18 év – 41 arckép*

Nap Kiadó, 2018

Németh László, a Tanú 2. számában *Közép-Európa* címmel megfogalmazza, meghirdeti azokat a tájékoztató koordinátákat, melyek meghatározzák Magyarországot, a magyar nép geopolitikai helyzetét, sorsképletét, tájékoztató irányait: „Ideje, hogy szétnézzünk a házunk táján, patrióták legyünk. Cseh, szerb, román – és patriotizmus? Igen! A nemzet nem föld, hanem történelmi rendeltetés, s a történelem nagy igényei összeharagolnak kicsiny haragosokat.” A történelem szétválasztott bennünket, de ez nem akadályozhat meg abban, hogy – folytatva, kiteljesítve a gondolatot – felismerjük: „mi, Duna-népek ott tartunk, ahol a háború előtt, itt élünk egy sorsközösségben, egymásról mit sem tudva. Igazán itt az ideje, hogy megismerjük tejtestvéreinket, akikkel egy sors száraz emléjét szopjuk.” Esztendőkkel később, a második világháború kezdetén újabb írásban – *Most, Punte, Silta* (1940) – ismételtlen hitet tesz sorsközösségünkről, egymásraultaltságunkról: „Akár dunai, duna-kárpáti, közép-európai, kelet-közép-európai vagy kelet-európai népeknek tituláltuk magunkat szent összevisszaságban, abban megegyeztünk, hogy annak, ami összeköt, erősebbnek kellene lennie, mint ami elválaszt. Ha tőlünk függ: mi »most«-okkal, »punte«-ekkel, »silta«-kkal rakjuk meg a Duna és a Dráva hátát, de a kárpáti bukópatákat is.” Ez a felismerés vezeti el a ma már axiómaként emlegetett szavaihoz: „a megismerés: megértés, a megértés: szeretet”.

Miért idéztük, miért hivatkoztunk irodalmunk klasszikussá nőtt személyiségének szavaira? Azért, mert gondolatai a mai

„hídépítők” előtt is érvényes iránytűként, erkölcsi kötelezettségként szolgálnak. Köztük, az élvonalban találjuk Kiss Gy. Csaba József Attila-díjas irodalom- és művelődéstörténészt, aki zágrábi, nyitrai, prágai, varsói egyetemek vendégtanáraként, elkötelezett szolgálatának tekintette – és tekinti ma is – térségünk népeinek, kultúrájának kölcsönös megismerését/megismertetését, esszék, tanulmányok, kötetek hosszú sorában szegődött a Németh László-i út, a hídépítés, a megismerés/megértés/szeretet hármas kötés/kötődés folyamatát kiteljesítő táborába.

Ezt tette könyveiben – a Nap Kiadó által megjelentetett *Hol vagy, hazám?* Kelet-közép-európai himnuszok (2011), *Nemzetek és előítéletek*. Esszék, tanulmányok az Adriától a Balti-tengerig (2013), *Budapest-Zágráb: oda-vissza*. Művelődéstörténeti esszék, tanulmányok (2015) –, ezt teszi utóbbi kötetében is.

Az érdeklődés ébredése, tudatosodása a hatvanas évekre vezethető vissza: a háztizsákos, autóstoppos ifjú barangolások idejébe, amikor Kiss Gy. Csaba Csehszlovákián át Lengyelországba vette útját, egyre sűrűsödő időközökben. A későbbiekben a kör kitágult Szlovákia, Csehország, Horvátország és Szlovénia felé. Később megnyílt előtte a hazai cselekvési tér is: a Magyarságkutató Intézet, a Bethlen Gábor Alapítvány, a *Hitel* szerkesztősége, a Közép-európai Intézet kínálta lehetőség teremtette meg a teret a sokoldalú és személyes találkozásoknak, azon koordináták keresésének és építésének, amelyek a különböző kelet-közép-európai népeket egymáshoz fűzik.

Az e kötetbe foglalt, tizennyolc éves időszakot felölelő portrék, kisesszék, gondolatok térségünk szellemi földrajzának tájékozódási pontjaiként tárulnak elénk. Nem egyirányú utcaként, hanem a kölcsönösség jegyében, hisz adott a közös nevező: a Kelet-Közép-Európa eszme és eszmény, mely oda-vissza szálló szeláramlatként termékenyíti meg a közgondolkodást. A szerző által „szubjektívnek és véletlenszerűnek” tekintett válogatás az olvasóban teljessé, telítetté válik, személyes tanúságtétellel, szolgálattétellel a sorsközösség hirdetésében és szándékával született gondolatok megosztásává, a kölcsönös megértés szellemében.

Minden írás egy-egy találkozás azokkal, akik „ugyanannak a közép-európai küldetésnek a jegyében végzik munkájukat, fordítanak, közvetítenek, próbálják megérteni hazájukban a sorsközösség mibenlétét”. A megszólítottak életkora átöleli az elmúlt századot. Az 1904-ban született Milo Urban és az 1970-ben született Pavol Lukač között ott találjuk a „mi negyvenötösök” nemzedékének kiváló személyiségeit. A kötet lapjain csodálatos példatár tárul elénk a hídépítő szándék kibontakoztatásáról, építésének útjáról. Szemléltetésképpen idézünk néhány, a portrészövegekből kiragadott gondolatot: „A közép-európai irodalmiság szószólója volt, és a mindennapi kapcsolatok építője – évtizedeken keresztül” (Emil Boleslav Lukač). „Köszöntöm Bohumil Hrabalban az író, a gondolkodót, aki műveiben az emberek és a népek megértésének szükségességéről tesz tanúságot, a cseh író, akiben közös Közép-Európánk szelleme öltött testet” (Bohumil Hrabal). „...tudni való, ha nem is szoktuk tudomásul venni, hogy létezik egy sajátos európai zóna – lengyelekkel, szlovákokkal, magyarokkal, horvátokkal –, ahol a nemesi kultúra és mentalitás fontos színt adott a közösségi identitásnak” (Jacek Purchla). „Alaposan ismerte azt a sajátos érintkezési felületet, ahol Közép-Európa találkozik Kelet-Európával, ahol két különböző bizalmatlan-

ság tekint egymásra” (Andrzej Przewoźnik). „A nyugati kultúrához fűződő kapcsolatok természetes visszaállítása mellett nyomtatókkal hangsúlyozta, hogy a lengyelek nem hanyagolhatják el a szomszédok világát” (Franciszek Ziejka). A kötet minden megidézett személyiségére érvényes a Pavol Lukačról írott jellemzés: „a közép-európai együttműködés következetes képviselője”, valamint – más szóval – a Vlado Gotovacról szóló megállapítás: „A közép-európai költő küldetéses sorsát vállalta.”

A kötetben olvasható portrék másik kulcsszava a szabadság – az alkotás szabadsága és a nemzet önkiteljesítésének önrendelkezésének szabadsága, azon személyek szabadsága, „akik hisznek a szó, az írott szó hatásában, töretlenül bíznak abban, hogyha szabad lesz a szólás, szabadok lehetnek az emberek” – emlékezik a szerző az Adam Zagajewskivel történt 1971-es krakkói találkozásra.

Az arcképsorozat jelképes és irányjelző személyiségei közt találjuk a világhírű, életművéért Oscar-díjjal kitüntetett filmrendezőt, Andrzej Wajdát, a Nobel-díjas Czesław Miłoszt, továbbá azokat is, akik „a közép-európai együttműködés iránt elkötelezett” munkásságukért Bethlen Gábor-díjban részesültek: a cseh Bohumil Doležal, a horvát Nedjeljko Fabrio, a szlovák Lubomir Feldek, a lengyel Zbigniew Herbert, a cseh Bohumil Hrabal, a horvát Zvonimir Mrkonjić, a szlovén Venó Taufer, a lengyel Bohdan Zadura, a Janus Pannonius-nagydíjjal kitüntetett Adam Zagajewski, a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjével kitüntetett Elżbieta Cygielska. Jóleső érzéssel említi azok nevét, akiket közvetlenül, a magyarsággal való közvetlen kapcsolat, a magyar irodalom és kultúra ismerete és tolmácsolása fűz hozzánk: köztük Wiktor Woroszyński, Milo Urban, Elżbieta Cygielska... Idézünk az Andrzej Vincenzról írott példaadó sorokból: „Andrzej bátyánk igazi szenvedélye a közvetítés. Közvetítés Kelet-Közép-Európa nyelvei és kulturái között. A közös sors és a szükséges megértés jegyében.” Az egymásra-

utaltság, történelmi sorsközösség felismeréseként olvashatjuk Peter Vodopivec szavait: „Mi történt volna, teszi fel a kérdést a szlovén történész, ha II. Józsefnek sikerül megvalósítani központosító szándékait? És vajon mi, szlovénok, kérde, nem a magyar nemességnek köszönhetjük-e megmaradásunkat?” A több évszázados állami összetartozás pozitív jeleként az előbbivel egy lapon kell emlegetnünk Fra Stjepan Pavič felismerését: „A horvát kultúra fontos fejezetét jelenti az egészen a XIX. század közepéig latin nyelven született irodalom. Mint ismeretes, a szábor 1847-ben döntött a horvát nyelv használata mellett. [...] A boszniai ferences költők műveiből lépten-nyomon az is kiderül, milyen szoros kapcsolatok fűzték ezt a kultúrát Magyarországhoz, közelebről pedig Budához.”

Kiss Gy. Csaba könyvében – Karol Wlachovsky révén – utalás történik arra is, hogy a régmúlt évtizedekben „még élt a szlovák értelmiségi családok egy részében a szokás, különösen a nyelvhatár közelében, hogy megtanítsák valamennyire magyarul a következő nemzedék képviselőit”. Ma azonban az tapasztalható, hogy

kihunyó hagyománnyá vált. A szerző el-
töpreng azon, „milyen hosszú idő kellene ahhoz, hogy újra fölfedezzük ezt az atyafiságot”, továbbá azon is, hogy „az utánunk következő magyaroké és szlovákoké távolodni vagy közeledni fog egymáshoz”. S nemcsak magyar–szlovák, hanem magyar–cseh, magyar–lengyel, magyar–horvát, magyar–szlovén és nem utolsósorban magyar–román vonatkozásban is!

Kiss Gy. Csaba e kötetével az egymáshoz vezető utakat, az egymást összekötő hidakat építi.

Az olvasók tájékoztatását, a jobb megismerés-megismertetés szándékát szolgálják a kötet végén található – *Néhány szó a szereplőkről* – lexikontömörű életrajzok.

A térben és időben való szellemi kalandozás gyümölcseként olvashatjuk e kötetet, miként a szerző korábbi könyveit is. Oly tanúságtételként, amely tovább gondolásra, követésre buzdítja mindazokat, akik nemzeti elkötelezettséggel, a tejtestvériség eszméjétől vezérelve maguk is szolgálni kívánják a kölcsönös megismerés eszméjét, a hídépítés gondolatát, az identitását egyre inkább elvesztő Európában.

Máriás József